

Vrijwilligerswerk in het landschap: een eigen niche

Landschapsbeheerorganisaties ondersteunen vrijwilligers bij hun activiteiten in het landschap, zoals onderhoud aan knotbomen en poelen. Hoewel het aantal vrijwilligers stijgt, loopt de financiering van de ondersteuning niet gelijk op. Landschapsbeheerorganisaties moeten duidelijk maken wat vrijwilligerswerk in het landschap toevoegt. In vier expertmeetings hebben we het verschil in beheer tussen professionals en vrijwilligers besproken. Hieruit blijkt dat vrijwilligers in een eigen niche in het landschap werken. De locatie, activiteit of het doel van de landschapselementen geven de doorslag waar vrijwilligers of professionals ingezet worden.

Organisaties die landschappelijk vrijwilligerswerk ondersteunen, worden geconfronteerd met een onstabiele en soms ontoereikende financiering. Het aantal vrijwilligers in landschapsbeheer neemt al jaren toe, maar dit leidt niet tot een verhoging van de financiering (SLG, 2015). Vrijwilligers (zie kader 'Aannemers, professionals, vrijwilligers') krijgen weliswaar geen salaris, maar

dat betekent niet dat het werk kosteloos gedaan kan worden. Faciliteren van vrijwilligers in de vorm van coördinatie, trainingen of materiaal is noodzakelijk. De ondersteuning van intermediaire organisaties is belangrijk voor de kwaliteit en samenhang van het werk. Bovendien kunnen dit soort organisaties praktische problemen oplossen voor vrijwilligers, zoals geschikt gereedschap aanleveren. Deze mogelijke problemen zorgen er soms voor dat vrijwilligers afhaken (Mulwijk en Bleumink, 2011).

Aannemers, professionals, vrijwilligers

Het werk aan landschapselementen gebeurt in vele soorten en maten. Met professionals worden hier aannemers én werk in eigen beheer door bijvoorbeeld gemeente of waterschap bedoeld. Wanneer we spreken van vrijwilligers, spreken we geen oordeel uit over de professionaliteit van de persoon of het werk.

Expertmeetings

Om de waarde van vrijwilligerswerk in natuur en landschap duidelijker te maken, heeft het lectoraat Duurzaam Landschapsbeheer van Hogeschool Van Hall Larenstein een onderzoek uitgevoerd voor Stichting Landschapsbeheer Gelderland (SLG) en Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) met de onderzoeksvraag: Wat is het verschil in beheer van

1 Expertmeeting beken en sprengen, gesprek ter plaatse

landschapselementen tussen vrijwilligers en professionals? Hiervoor zijn in de periode juni-oktober 2017 vier expertmeetings uitgevoerd (zie kader 'Expertmeetings'):

- beken en sprengen in Renkum met SLG;
- knotbomen in het Groene Hart (Oudewater en Woerden) met LEU;
- hoogstamfruitbomen in Cothen met LEU;
- poelen in Brummen met SLG.

Door deelname aan de expertmeetings keken de experts met meer afstand naar hun (dagelijks) werk en waren zij in staat patronen over langere tijd te zien. Ook kwam er meer onderling begrip tot stand tussen de coördinatoren van vrijwilligers en de professionals. In dat opzicht bleken de expertmeetings al ter plekke nuttig te zijn. We adviseren daarom om dergelijke expertmeetings te herhalen voor een bredere groep betrokkenen. Een dergelijke expertmeeting kan namelijk waardevol zijn om aan

2 Expertmeeting knotbomen, de individuele waardering aangeven

Expertmeetings

- Wat? Bijeenkomsten (zie de foto's 1 en 2) met een aantal personen dat ingevoerd is in het onderwerp. Het idee is dat hierdoor deskundigheid over een onderwerp bij elkaar komt.
- Waarom? Het doel van de bijeenkomsten is om het beheer van landschapselementen, beheerd door vrijwilligers en door professionals, te vergelijken.
- Wie? Voor deze bijeenkomsten hebben SLG en LEU experts uitgenodigd. Dit zijn in ieder geval de beheerder van het gebied (bijvoorbeeld gemeente of waterschap) en een vrijwilligerscoördinator.
- Hoe? Alle experts hebben gezamenlijk minimaal twee landschapselementen bezocht en besproken: een element beheerd door vrijwilligers en een beheerd door professionals.
- Wat besproken? Kenmerken van het gebied, locatie, ecologische, landschappelijke en maatschappelijke waarde en duurzame instandhouding.

te tonen wat de bijdrage van vrijwilligers in het landschap is aan medewerkers van de provincie.

Beheer door vrijwilligers of door professionals

De expertmeetings leverden ook inzichten op over de waarde van het vrijwilligerswerk. Bij alle vier de landschapselementen is sprake van een logische sortering van werk naar professionals en vrijwilligers. Zo bepalen bij de beken en knobomen voornamelijk de karakteristieken van de locaties welke plek geschikt is voor vrijwilligers. In Oudewater wordt de lange, kenmerkende rij knobomen langs een weg door een professional onderhouden met behulp van machines. Een rij knobomen langs een wandelpad in Harmelen wordt door een groep vrijwilligers onderhouden. Hierbij wordt enerzijds rekening gehouden met de motivatie van de vrijwilligers (geen lawaai van de machines, geen druk op het werk) en anderzijds met de karakteristieken van de plek (toegankelijkheid met machines). Bij beken geldt hetzelfde: vrijwilligers worden ingezet op een mooi, biodivers stuk waar het moeilijk werken is met machines.

Bij poelen zijn de **activiteiten** bepalend (*zie ook kader 'Poelen in Brummen'*). Zwaar werk zoals het verwijderen van stobben is met de hand niet te doen en bovendien te gevaarlijk; beheer door professionals is onmisbaar voor dergelijke klussen. Ook bij het poelenbeheer wordt aan de motivatie van de vrijwilligers gedacht én aan efficiënt afhandelen van de klus. De experts geven aan dat onderhoud door vrijwilligers de voorkeur heeft als het aankomt op handmatig werk. Vrijwilligers snijden bijvoorbeeld riet af, leggen dit op de kant en helpen met harken. De inzet van vrijwilligers en professionals vullen daarom elkaar aan. De activiteit is bepalend.

Bij fruitbomen bleek dat het **doel**, namelijk productie of geen productie, doorslaggevend te zijn. De professionele teler werkt niet met vrijwilligers omdat dat niet haalbaar is. Het werk is te specialistisch en bij ongevallen zijn de vrijwilligers niet verzekerd. Bij de beken in Renkum speelt iets soortgelijks: het onderhoud móet gebeuren, dus het waterschap kan niet te zeer afhankelijk zijn van vrijwilligers. Vrijwilligers hebben wel een rol in de bijzondere, ontoegankelijke stukken. Maar als dit niet mogelijk blijkt, dan moet

het onderhoud alsnog gebeuren, desnoods machinaal.

Vrijwilligers hebben een meerwaarde voor het in stand houden van plekken die ecologisch of landschappelijk al waardevol zijn (locatie), kunnen op plaatsen waar professionals de grote klussen doen, kleinschalig beheer toevoegen (activiteiten) en kunnen vooral bijdragen daar waar het werk niet heel precies of op tijd gedaan moet worden (doel). Concluderend kunnen we zeggen dat het werk door professionals en vrijwilligers aanvullend is ten opzichte van elkaar. De waarde van het vrijwilligerswerk bestaat vooral uit het kleinschalige, handmatige werk dat geleverd kan worden. Dit werk zou anders niet, later of meer machinaal gebeuren. 'Handmatig waar het kan, machinaal waar het moet' is een mooie samenvatting van de relatie tussen het vrijwillig en professioneel beheer.

Toekomst van vrijwillig beheer

Het is dus goed om te beseffen dat participatie van vrijwilligers goed tot haar recht komt als het gaat om handmatig en kleinschalig werk, maar minder bij machinaal en groot-schalig werk. Dat betekent dus dat er altijd een markt blijft voor professionals in het landschapsbeheer. Tegelijkertijd betekent dat, dat niet al het beheer door vrijwilligers prettig of veilig is om te doen. Beide groepen hebben hun waarde, naast elkaar. Activiteit, locatie en doel komen uit dit onderzoek naar voren als aspecten om op te letten bij het inzetten van vrijwilligerskrachten. Om het werk interessant te houden voor de vrijwilligers én om de biodiversiteit optimaal tot uiting te laten komen. Door jarenlange ervaring met vrijwilligerswerk is dat zo op verschillende plekken gegroeid. Die ervaring is waardevol om mee te nemen in het verder vormgeven van vrijwillig landschapsbeheer.

Bronnen:

- Muilwijk, M. en Bleumink, H. (2011) De winst van vrijwilligerswerk in landschapsbeheer. Een quick scan naar de sociaal-maatschappelijke, ecologische, recreatieve, educatieve en economische effecten van vrijwilligerswerk in landschapsbeheer in Noord-Holland
- SLG (2015) Partnerschap tussen mens en landschap!, Jaarbericht 2015 Stichting Landschapsbeheer Gelderland, Rozendaal

3 Beheerd door professionals: nabij park Voorstonden, Natuurmonumenten

4 Beheerd door vrijwilligers: Rietmus in Empe, privaat terrein (fam. Van Hasselt)

Poelen in Brummen

Voor de expertmeeting Poelen in Brummen hebben de experts onder andere de poel de Rietmus (foto 3) bezocht. Groot en achterstallig onderhoud van deze poel wordt door professionals gedaan. De vrijwilligers van de Poelenwerkgroep Brummen onderhouden de Rietmus periodiek. Zij snijden riet af, leggen dit op de kant en helpen met harken. De eigenaars verplaatsen zelf het materiaal naar broedhopen of voeren het af. Bij de poel is een steiger, informatiebord en picknicktafel. Naast de poel is een akker gelegen, daarom is de poel voedselrijk. De tweede poel die de experts bezochten is in beheer bij Natuurmonumenten en wordt be-

heerd door professionals (foto 4). Deze poel is aangelegd in het kader van natuurcompensatie en is onderdeel van een corridor binnen Natura 2000. Deze poel wordt jaarlijks onderhouden met machines (aangepast aan de omgeving). Doordat de grond bij de aanleg is afgegraven, is de toplaag voedselarm en groeit de poel minder snel dicht. Voor het verwijderen van drijfplanten en stobben schakelen de eigenaars van de Rietmus professionals in. De overweging is dat dergelijk werk te zwaar, te groot en onveilig is om door vrijwilligers te laten doen. Bovendien beschikken vrijwilligers niet altijd over het juiste materiaal of de vergunningen om

hiermee te werken. De eigenaar werkt graag met vrijwilligers vanwege de maatschappelijke betrokkenheid, draagvlak en de kosten. Dankzij de vrijwilligers is het financieel haalbaar voor de eigenaar om de poel te onderhouden. Bovendien kan de poel dan zonder zwaar materiaal onderhouden worden en is er door handmatig vrijwilligerswerk meer variatie in de structuur van de beplanting. Natuurmonumenten zou met de Poelenwerkgroep Brummen willen samenwerken, hier zijn ook meerdere lijntjes over, maar de werkgroep heeft niet voldoende capaciteit.